

զհետեւոր բոլորն զու, զգեւս հարսեւս, զկշորս
բանաս, նաեւ զմեծայն յարսցանս զուս Բ
ինչ, եւն) Եւ իմ անեալ զմաւս զմ յերկաւ
կամ Աստուած եւ զու ինչեալ յերկնից եւ գոր-
ծես զայդ եւ կամ որդի եւ Աստուծոյ եւ կա-
տարես զայդ. (B Բ ինչ զմաւս անեալ եւ,
կամ Աստուած եւ զու զի զայդ անեւս, եւ
կամ որդի Աստուծոյ ինչեալ յերկնից որ զու-
րութիւնեաց կատարես. Բարաք մ. . .) Նաեւ
լուեալ եթէ Էրեայր եւս որդեկն զքեւ. Բա-
րաք մի փոքրիկ եւ զերկնիկ է իմ, եւ բաւական
է երկրցանցոս, ապա իմ զքեւ զաւ եւ ինչե
քեւ մեզ. (B Բարաք մի փոքրիկ եւ զերկնիկ է
իմ, եւ բաւական է մեզ երկրցանց. եւս եւ լու-
եմ թէ եւ Էրեայր եւս որդեկն են զքեւ.
արքա ապա իմ զքեւ, զի եկեալ բոլորեցես զիս),
... Եւ հրամայեաց Բաւաճայի (B Բաւաճայի)
զքեւ պատասխանի Արգարու այսպէս (B աւրի-
նակ զայս) Երանի պիմ որ ոչ իցէ անեալ
զիս (B ինչ "զիս") եւ հաստատուի ինչ: Օր
զքեւ է վառն իմ այսպէս. Որք տեսնեն զիս
(B որք տեսնենն" ոչ) ոչ հաստատն ինչ: Եւ
որք այն տեսնեն (B ոչ տեսնեն զիս) Նորք
հաստատուին եւ կեցցեն: Փոքր ինչ ժամանակ
վառն մատակարարութեան իրեք առաքելոց տաւ
(B փոքր ինչ ժամանակ եմ տաւ.) եւ ապա վե-
րանեալ (B վերադարձ) առ քեւ որ առաքելոց
զիս: Եւ այնքամ (B եւս ապա) զմ յառաքելո-
ցոց իմց առաքելոցն առ քեւ, կեանս ապա քեւ
եւ որդք ընդ քեւն. (B ... առ քեւ, որ
կեալ բոլորեցէ զքեւ. եւ ապա կեանս քեւ
եւ որդք ընդ քեւն)»

Բնագիրքս՝ ինչպէս կը տեսնուի, Եւսերեայ
հայ թարգմանութեան համեմատ են, բայց միայն
շատ եակակերտ. վառն զի մարդը բոլորովին այլա-
կերպ եղած է Նման ձեւեր եւ ընդհանրապէս առ-
կաւին շատ աւելի ճիշտ առաջը կարելի է դնել
հայ մատենագրութեան մէջ: Բայց մեզի համար
բաւական է այսպիսի ալ:

Է. Թ. Թ.

ԵՐԵՐԿԻՐԻ ԿՆԵՐԵՐԵՐԵՐԵՐԵ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Նմայրներն եւ բառագիրտութիւն:

(Հոյսնաւի-թի-ն):

Է.

Լազ — 1. համր. 2. Լազ ազգը. "Բիւնի
Լաւ" Կեորքը համր է:

Լազիբլո — 1. համր, թլուտ, թոթով.
2. օտար լեզու խոսող, 3. բան չհասկցող. րթա-
միտ. "Լազիս" Կ.:

Լալ — համր, անխոս, բերանը բռնուած.
"Լալ Է" Բն. Է. Զ.:

Լալ — լաց լինել, արտասուել:

Լալիւն — կոնք, ձեռք լուալու աման:

Լալիւտ — 1. անհարգատ (որդի ==
batar) 2. անառակ. 3. զաւակ:

Լալ — լալ — կեր՝ կերակուր ջրախառն
անասուններու համար:

Լալ — լայն — լայնութիւն ունեցող,
լալիւր լայնութիւնը. Լալիւլ լայնաւալ:

Լալիւն — պղնձէ կամ հողէ պնակ:
Լալիւն — ճերմակ լալի որով ծեր կիններ
գլուխին կը կապեն:

Լար — 1. ճախարակին անիւը երկաթե
ճաղին հետ յարաբերութեան մէջ գնող չուանը:
2. չուան:

Լաւալ — նոր եւ ազնիւ հաց՝ բարակ եւ
երկայն:

Լեզու էլալ — լեզու ելիւլ — 1. երե-
խային խօսիչ սկսիւր. 2. լուսեւնէ յետոյ յան-
կարծ խօսիչ սկսիւր. "Լե լաւն էլալ ելալ":

Լեղլիւնալ — լեղիւնալ. — լեղի համ
օտանալ. "Լե լեղլիւն էլալ":

Լիկիւնուլ — լիկիւնուլ. — բոլորո-
վին լեղուլ, լիքն. Լի՝ զօրացողիւ է:

Լիլ — լիլ, լիլ, լիլ:
Լիլիւլ — 1. իրարու վրայ լիլիլ՝ ա-
րագ արագ. 2. զերար լիլիլ:

Լիլու — լիլիլ. Բ. Լիլիլ:
Լիլալ կամ Լալ կամ Լալ — լիլ, լեղ-
նիլ, վառն աւելցնել:

Լիլիլ — պտղոց չափազանց հասունա-
նալ. "Լե Լիլիլ լիլիլ":

Լիլիլիլ — պտուղներու չափազանց հա-
սունցած վիճակ. "Լե Լիլիլիլ լիլիլիլ":

Լիլիլ — շփացած, երես առած, անամլթ,
աներես:

Լիլիլ կամ Լիլիլիլ — պտղանք ազ-
գող. նոզկալի:

Լիլ — գլանաձեւ խոշոր քար՝ որով տա-
նիքները կը լոյնն՝ հողը ամրացնելու համար.
Կ'անուանուի նաեւ լոզար:

Լիլ — լոզարը արհեստը՝ գիտութիւն.
"Լե Լիլիլ" Լե Լիլիլ լոզար իմանալ:

Լիլալ — 1. ջրի մէջ զանազան շարժում
ներով առաջ գնալ. 2. ո եւ ի նիւթին ջրի
երեսը բարձրանալ:

Լիլիլ — լոզարը տանիքներուն վրայ
տարուբերել. "Լե Լիլիլ լիլիլ":

Լիլիլիլ — աքծանաձեւ փայտեայ գոր-
ծիք, որով լոզարը շարժման մէջ կը դնեն ու
կը լոյնն:

Լուսնիկալ — լուսին, լուսնիկ:

լիւնլիւն — բնութենէ առնուած ձայն.
կերակուրի եփած ժամանակ հանած ձայնը:

լիւնտալ — կերակուրի սաստիկ եփած
ժամանակ հանած ձայնը:

Ե.

խաղ — 1. պար, կարաւ. 2. խաղ (Jeux).
խաղալ — 1. պարել. 2. խաղալ ո եւ է
խաղ. — «... զոյգոյցի վէ: Կոյցի Իւզու:»

խաշիւ — 1. տեսակ մը կերակուր՝ ա-
լիւրով եւ իւղով շինուած. 2. ալիւրէ նոսր
զանգուած, որուն մէջ կը թաթխեն ձուձը:

խաշիւ — խաշիւ մէջ թաթխել մանածը:
խաշերկաթ — խաշած երկաթ, զոր
կրակէն վըսյ կը դնեն եւ վըսն՝ կերակուր եփելու
ամանները:

խաւիծ — արիւրով եւ իւղով շինուած
նոսր կերակուր:

փափող — խաղող:

խամիսնք — խափան լք — վերէն վար
գոցուող գուռ. ո եւ է մեծ կամ փոքր բա-
ցուածքի բերանը գրուած արգելք. — «Զոյգոյցի
Իւզու: Գոցոյցի Իւզու:»

խնժուկ — խել — ուկ. — խենթ ուկ,
խելքէն քիչ մը պակաս:

խնր — 1. ծննդաբերութենէն յետոյ
կովուս առած առաջին կաթը, զոր բոլոր բարե-
կամներուն ընծայ կը դրկեն: Վանեցիք խնր կ'ա-
ռուանեն այս կաթը: 2. բարի:

խել — խենթ, խելքէն պակաս:

խզտել — խզել, պատել:

խժալ — շնչառութեան ժամանակ ելած
փոքր անբնական ձայն՝ հետեւանք ստամոքսի կամ
կրծոց հիւանդութեան՝ մանաւանդ շնչարգելու-
թեան (asthme): Վանի բարբառով՝ Խժալ:

խժիկ — 1. ժամանակաւոր շնչարգե-
լութիւն (asthme). — «Խժիկ է Խէրէ:» 2. կրքի
պաշտուածքին՝ հարբուխ, որով մարդ շունչ
առած ժամանակը խժ, խժ ձայններ կը հանէ:

խժկտալ — խժիկ եղած լինել եւ նե-
ղուիլ:

խլիք — խլիք. — խլիք. — «Խլիք Խլիք»
Խլիք խլիքոտ:

խխիւ — բոլորովին թրջել:

խխուլ — բոլորովին թրջած:

խնկիչ կամ խնկածխիչ — քարէ կամ
մետաղէ փոքր աման իսունի ծխելու՝ տուններու
մէջ, մանաւանդ շարքի ծխելու համար:

խնոց — հողէ մեծ աման, որուն մէջ մա-
ծուած կը հարին կարագը հանելու համար:

խնտում պատառ — սաստիկ խնդացող:
խնտումընէս — զնգուներեւ ուրախ,
զուարթ, միշտ խնդացող:

խշխշալ — 1. սաստիկ ցաւել, ցաւա-
կցիլ. 2. խշխշ ձայն հանել օձի կամ ուրիշ կեն-
դանոց կամ անձի՝ տերեւներու մէջէն անցած
ժամանակ:

խշխշուք — խշխշ բնաձայն հանելը:
խշրտալ, խշրտուք միեւնոյն նշանակու-
թիւնը ունին քան խշխշալ եւ խշխշուք:

խոնձան — վարտիքի կապ:

խոնձննալ — յոգնիլ, խոնջիլ, դադրիլ:

խոշուք — խոշոր լուք — ո եւ է մա-
ղիկ նիւթ մաղիկէն յետոյ, մաղի մէջ մնացած
մասը:

խորթալ — քնացած ժամանակ մեծ ու
փոքր ձայններ հանել շնչառութեան միջոցին՝
թիւն, բերնէն կամ կոկորդէն:

խորիս — իւղի մէջ սապակած ալիւր:

խորտիկ — տեսակ մը մսէ կերակուր:

խուց — եկեղեցւոյն կից սենեակ, աւազ-
նորդարան:

խալիկ — մանկական ձեւեր ունեցող,
խաբին՝ գործին եւ վարուելուն մէջ անտեղի
ձեւեր եւ շարժումներ ընող:

խալկնալ — մանկական ձեւեր առնել.
անտեղի եւ անյարմար ձեւեր եւ շարժումներ
ընել:

խօթիկ — խօթ լիկ — անեծքի ձեւ մը.
կշտամբեղու ձեւ՝ «Խօթիկ! Խօթիկ! Խօթիկ! Խօթիկ!
Խօթիկ! Խօթիկ! Խօթիկ!»

խօշալ — չամիչով, սիսեռով եւ ուրիշ
զանազան մորգերով եփած սպուր (չրդո):

խօշ (բաղաձայնով սկսողներու) — խօշ
(ձայնաւորով) — այս երկու բառերը միեւնոյն
իմաստը ունին քան արեւելեան դասաւանդու-
թիւն «Խօ» մասնիկը. — «Խօս — ու Խօսիլ Խօսիլ»
Խօսիլ Խօսիլ Խօսիլ:

խօստել — ցաւել, սուր ցաւ ունենալ:
խօստուկ կամ խօստուք — ցաւ, սաս-
տիկ ցաւ:

խօրաթա — 1. կատակ, հակադարձ
ընդհանր. 2. խօսք, խօսակցութիւն:

խօրաթիւ — խօսիլ, խօսակցիլ:

Զ.

ծաթիւ — ծագել — ծագիլ արեգա-
կան, արեւու ելլել:

ծաղկաշք — ծաղիլ — 1. չտես.
2. անյագ. — «Էլ Զաւարի Զաւարի»:

ծակակոնդ — կարի մէկ տեսակը:
ծակ-ծուկ — 1. ամէն կողմ (քեօշէ պու-
ճաք). 2. ծակ. "ծալ-ծալ հայտ Կոն Բան Բե
կոյ", "Եւ ծալ-ծալ լիմ Կոն-Կոն Եւն":

ծաղին — կանաչ խոտ մը, որ չորցնելով
աղիւրդ նման կ'աղան էր կը պահեն եւ ձմեռը
հասկի վրայ ցանկնով կ'ուտեն:

ծաղկիլ — 1. ծաղկիներու կամ ծառե-
րու ծաղկումը. 2. բորբոսիլ ուսպի, աշէլի,
թթ ուսպի եւն:

ծանւոր — ծանր:

ծարվրնալ — ծարաւանալ — ծարաւիլ,
ծարաւ լինել:

ծնծ — 1. գանակոնաճ. 2. պատերազմ.
"Տոլիս ու ուսիս Բիլ ծնծ կոյ":

ծիւ — ծըւաճ եւ ծաղկումը ու եւ է քաղ-
ցրեղէնի. ".... ի ծիւ կոն-Կոն":

ծիրտ — թոշնոց աղբ. "հասու, խոտի
լուրդ, շիւղի, անձի, եւ ծիրտ":

ծիւլ — ծիւլ — ծիւլ ծաղկիլ. "Բիլ խ-
ւիս Կոն-Կոն ծիւլ Կոն":

ծոցվոր — ծոցոր — յղի:

ծրթի — տեսակ մը փայտ որ շատ շուտ
եւ լաւ կը վառի, բայց որուն կրակը երկար չի
տեսեր բնաւ:

ծրտնիլ — թոշնոց աղբ արձակելը:

ծրտուտ — 1. աեղ՝ ուր շատ ծիրտ կայ.
2. աղտոտ, անմաքուր տեղ:

ծիւալ — փայլել, փայլ տալ:

Ի.

Կազկտիւլ — կայծկտիւլ 1. կրակին կայծ
արձակելը. 2. սաստիկ ճիգէ՝ շարժումէ մը յե-
տոյ աչքերուն առջեւ կայծեր երեւալը. 3. սաս-
ղերու փոքր շարժումները:

կազկտուր — կանկտուր — կայծ-
կտուր — 1. կրակի կայծեր. 2. աչքերուն
երեւցող կայծերը:

կաթ — 1. կաթ կովու կամ այծի. 2.
կաթիլ. "Կով Բե Էւր Կոն":

կաթիլ — կաթիլ — ասն առաստաղէն
անձրեկի կամ հալած ձիւնի կաթիլներ կա-
թիլը:

կաթնախալար — կաթն-+խալար —
մի եւ նոյն մարմէ կաթ ծծած երեկու ոչ-եղբայր
երեխաներ իրարու կով-Կոն կամ կով-Կոն-
Կոն են:

կաթնախփիր — կաթն+աղբիւր —
աղբիւրներ ուր կ'երթան կը լուացուին այլեւ-
այլ հիւանդութիւնները դարմանելու համար.

զ. օր. Գորի, Գեղնութեան (Jaunisse), կանանց
կաթի պահպանութեան համար աղբիւրներ կան:
կանւածիլ — խոտակցիլ, խոտիլ. "Բիլ Կո-
ն-Կոն Էւ Կոն-Կոն":

կանւածի — խոտակցութիւն:

կանուիլ — կանուիլ — կանուիլ. "Կո-
ն-Կոն Էւ Կոն-Կոն":

կանչել — 1. կանչել. 2. երգել. "Կոն-
Կոն Էւ Կոն-Կոն":

կանտուր — ծեծած ցորեն:

կապալ — 1. գործի երես, հաստ թուղթ.
2. օձի մաշկ՝ պատեան:

կապտոտ — կապոտ:

կանոս — կեռաս:

կատողիլ — կատողիլ — 1. բարկանալ.

2. շարժուիլ. 3. կատողիլ շան:

կարգիլ — ամուսնացնել. "Կոն Կոն-Կոն-
Կոն Էւ Կոն-Կոն Կոն-Կոն":

կարդացող — գիտուն, գիտնական:

կարժ — մանած թել՝ զոր "Կոն-Կոն-Կոն-
Կոն անցնելով" Կոն-Կոն, միջոցաւ "Կոն-Կոն-Կոն-
Կոն Էւ Կոն-Կոն":

կարկտան — կարկտան — կտոր մաշած
զգեստի վրայ կարելու համար. կարկտան կտորը:
կացին — կացին — կացին:

կեղվիլ — կեղեւել — կեղեւել հանել:

կեղվորտուր — կեղեւներ, հանուած
կեղեւներ:

կենալտուն — կենալ-+տուն —
տան մէջ սենեակ մ'է ուր բոլոր ընտանիքը ամ-
բողջօրը հաւաքուած կը լինի:

կեն — ծուռ, ծուռ:

կենալ — քորովիլ, քոր գալ, "Կոն-
Կոն Էւ Կոն-Կոն":

կենդրտուր — քերուրտուր. "Կոն-Կոն Կոն-
Կոն Էւ Կոն-Կոն":

կենցնիլ — ծուռ, բոլորակ ձեւ տալ:

կերուլ — մոմ (bougie):

կեցնիլ, կեցուցնիլ — դադրեցնել,
կանգ առնել տալ, կենալ, կենալ տալ. "Կոն Էւ
Կոն-Կոն Կոն-Կոն: Այս Կոն-Կոն Կոն-Կոն Էւ Կոն-
Կոն-Կոն":

կզկել — կզկել — կզկել — թելը
մատի կամ ու եւ առարկայի վրայ փաթածիլ:

կզկտիլ — կզկտիլ — ինք իր վրայ
հաւաքուիլ, ամբողջիլ (թօր թօր օլմաք).
"Կոն-Կոն Կոն Էւ Կոն-Կոն":

կզկրնիլ — կզկրնիլ — 1. ու եւ է
կերակրել կամ հեղուկի կեռ համ առնելը. 2.
բերնին մէջ կեռ համ ունենալ, իրա Կոն-Կոն-Կոն

մ'առեր իշխանս իւրս, «չոր իշխաններ եւ այս լըլան (պարս)»:

կըյ'իտ, կըյ'իծ, = կ(ար)իծ = կըյ'իծ — զորաւոր, անվախ, կորիծ. իշխան-իշխ, իշխ-իւ-իշխ՝ զորաւորութիւն, անվախութիւն, կործ-իւ-իւն. «չոր իշխի ժուր աս. հայրի իշխի իշխի բն» եկու:

կըտի կըտի — ոչխարները եւ այծերը կանչելու համար բնաձայն:

կըտիկ — ոչխար կամ այծ, գառն կամ ուլ. մանկական բառ է:

կըծել — 1. կաթ կըծել. 2. շահել խաղի մէջ:

կըծուք — ո եւ է ասնի առթիւ եղած ուրախութիւնները:

կըլանի — կայեկ — անագ, կըլեկ:

կըլանիկ — կըլեկիկ — ամանները անագով՝ կըլեկով պատել տալ, կըլեկիկել. «Եւ թողնիւնք, որ իշխի իշխի իւր»:

կըշանք — հշուտք — հշու. իշու-ուել՝ հշուել:

կըրամուծք — կըրամնամուտ — կըր-բակի կամ ասնի նախորդ երեկոյն:

կըրիկ — ոչխարի՝ այծի՝ ուլի՝ գառնակի՝ խոյի՝ քահոյ, աղբ:

կըկել — ոչխարի եւն աղբ՝ քահոյ ար-ձակելը:

կըզ — բրգաձեռ քար:

կըզնի — բրգաձեռ քարել:

կըծիք կամ կըծիք — 1. կծիք թելի կամ մանածի. 2. կանանց ակնաշնորհ վերի կողմը գանձող մազերը:

կըզիկ կամ կըզիկ — կըկուշ նստել, կողանք կամ կըզիկանք — փականք.

կըզանք:

կըպել — 1. փակել, փականքի տակ դնել. 2. բերանը գոցել:

կընի — խայթել, իշխ՝ արեւելեան բարձրաւում:

կըմմալ կամ կըմմմալ — կանգնել, կասել խոսելու ժամանակ, անկապ խօսքեր ըսել:

կըտել — 1. գլխի մազը կորել տալ. 2. հերազեր ընել անասունները. «Խաչակի խիւր ասը խիւր ասի, իշխի իշխի իւր. Եւ իշխի իշխի իշխի»:

կըքանալ — կըքահայր՝ ծնունդի եւ ամուսնութեան համար:

կըքամալ — կըքահայր՝ ծնունդի եւ ամուսնութեան համար:

կըթալ — ձեռաց կամ ոտքերու սառ-տիկ մսիլ:

կըտըմմալ — 1. կտոր կտոր լինել. 2. մարմնը անդամները քարշ տալ. 3. նա-զիւ, պշուռ:

կըտըմմալ — կտորտուք = կտորտուք — 1. կտորած բանի մը մանր մասերը. 2. մար-մնը անդամները քարշ տալը (étirer). 3. նա-զ ու նուշ ընելը, պշուռ. «Խաչի կտորտուք խաչու». իշու կտորտուք իշու կտորտուք իշու իշու:

կըկմիւ — զարգարուիւ. իշխիւ-ուիւիւ՝ ինամբով զարգարուիւ:

կըրկուտ — ծեծած ցորեն, աւելի մանր քան խոշոր:

կըրծել — կործանել — վար ձգել, գետին տապալել, գլխի վար գարձնել. հեղուկ մը մէկ ամանէ միւս ամանի մէջ լեցնել:

կըր — կարիծ:

կըու — մարմինը ծռած, կռնակը կըր. կուշ ունեցողը եւ կուշ:

կըուտ — 1. կորիզ. 2. դրամ, փող:

կըուտ կըրկուտ — փող, հարստութիւն:

կըպիւ — 1. փակել, կըպիւ. 2. հաս-նել. 3. յարձակել, զարնել:

կըպիւ — 1. փակող, կըպիւ. 2. յար-ձակող, զարնող. 3. հասնող:

կըպիւ — միեւնոյն նշանակութիւնը ունի քան կըպիւ:

կըկուտ — գորտի կամ հաւերու երգելը, կըկուտ — 1. մարդու մարմնոյն ետեւի մասը՝ ծոծրական միջին վար. 2. յենարան:

կըտած — 1. ծաղիկ հիւանդութեան թողած փոքր փոսիկները երեսի վրայ. 2. լա-շխած մսի վրայի փոթերը:

կըտիւ — 1. ծաղիկ հիւանդութեան զէմքի տարուիւ. 2. մսի փոթի փոթ լինելը:

կըկուտ — կարմրած՝ լաւ եփած հաց:

կըմմիւ — կմմիւ տալ:

կըմմիւ — ձեռաց երկու մասերով ու եւ է մի անգամի մէկ մասը սխմելը:

կըտու — թռչող բերանը:

կըծիք — կըծիկ, լաթ, զոր երեխանա-բու կըծիքի վրայ կը կայեն:

կըցի — կըցից — կըցի, կայել, իրա-բու կայել:

կըշիք — բառ կը գործածուի միմիայն գրեթէ միշտ ծռակը բարձրացող կարմիր եւ առանց կրուկի ունամաններու համար:

հ.

համար — դաս, աւանդութիւն. «համար»
«համար» հիշելու.

հայիւ — հայեւ, նայեւ, դիտել.

հայիւն — խաղ, երգ. «հայիւն» հայեւն.

հայիւ — հայեւի.

հանել — 1. հանել, տեղէն հանել՝ փոխել. 2. գիտնալ, հասկնալ.

հանալիւ — հանուիւ, լսութեամբ հանել, մեղիանալ.

հանալիւտիւ — հանդիպել, անցած ժամանակը տեղ մը կանգ առնել. «սոսիւտիւ» հանալիւտիւ.

հաշիւ — 1. հաշիւ շան. 2. խօսիւ (աւարդական ոճ). 3. խօսք նետել՝ անցնող կնոջ մը.

հանալ — հաղ, դեղ, դեղագոյն.

հանիւ — 1. հանիւ — սիւն (սօսիւ) յ. Poix. 2. հանալ միտաւոր, այս պարագային կ'ըսեն հանիւ, հանիւ.

հարել — մանուշակ խնդրի մէջ դնելով երեքցնել կարագը հանելու համար.

հարծել — ծառի ձիւղերը կտրել. տեղեւորը կտրել.

հարսաղփար — հարստեղփար — հարսին ընկերացող երիտասարդը կամ պատանին, որ միշտ անոր ազգականը կը լինի.

հարսնացու — հարս լինելու պատրաստ, ամուսնանալու մօտ, նշանուած աղջիկ.

հարսանիւթ — հիւանդութիւն մը, որուն ժամանակ հիւանդին բոլոր մարմնային վիճակը կտրմարագօրէն բշտիկներ առաջ կու գան.

հարսիկ — տաքբոց իւր հարսին տուած անուշ. պատանին իւր եղբոր կնոջ հարսի անուշը կու տայ.

հարսիք կամ հասնիք — հարսանիք.

հաւիթընդոր — կերակուր մը, որուն մէջ հաւիթի կայ, շատ ջուր եւ քիչ իւղ.

հաւկոր — հաւ + կոր. — հաւութիւն, կուրութիւն, այսինքն հիւանդութիւն մը որուն հետեւանքով մուլը կտրելուն պէս մարդու աչքը այլ եւս չի տեսնիր ճիշտ հաւերու եւ շատ թռչուններու նման.

հաւիւ — հաւանել բանի մը, լաւ գտնել. գտն լինել. սիրել. «սոսիւտիւ» հանալիւ.

հաւտալ — հաւատալ, վստահութիւն ունենալ.

հաւալ — հաւալ մի տակը՝ որ երկու ձիւղ ունի եւ որով գրաւ կը բռնեն այսինքն այդ ուղիւն մէջ ծայրէն մէկը կը բռնէ եւ միւսէն

ուրիշ մը, բան մը գրաւ կը դնեն եւ այն որ աւարին անգամ միւսին ձեռքը բան մը տայ եւ այդ միւսը չիտէ իւր գրաւը, առողջ «սոսիւտ» կ'ըսէ եւ կը շահի.

հեղիւտալ — հոգեւոյ հանելով արտատաք թափել, հեծել, հեծկտալ.

հեծան — հաստ գերան.

հեղիւտալ — հոգեւոյ հանել.

հեղ — անգամ. «յոսիւ» հեղ տք բռնէ կ'ըսու.

հեղաւարմայցորն — եգիպտացորն.

հեղալ — հեղալ — 1. հեղ ի հեղ լինել.

2. յորանդել.

հերիսալ — իւղով՝ մեղրով եւ արեւով շինուած կերակուր.

հերու — անցեալ տարի.

հերուն — հերիւն. ծակելու համար երկաթէ գործիք.

հերտալ — բարկանալ, կշտամբել.

հըլել կամ հըլլել — ցորենի կամ հեւ ցորենահատիկի մէջէն աղտերը հանել՝ զտել.

հընք — պատրաստուած մանտօ՝ մանուշակ գործելու համար.

հինել — մանուշակ գործելու մանտօ պատրաստել.

հմար — համար, «գլխի» հմար լինել.

հողել — հող լեցնել անուններու մէջ.

հողլաթ — հող + լաթ — լաթ՝ որուն վրայ կը դնեն երեքսային օրորոցին մէջ դնելիք հողը.

հոսիկ — հոս + իկ — այնտեղ, հոս.

«ձոսիկ» հոսիկ.

հոսիկ — հոս + իկ — այնտեղ, հոս.

«հոսիկ» հոսիկ.

հոսիկ — հոս + իկ — այնտեղ, հոս.

«հոսիկ» հոսիկ.

հոսիկ — հոս + իկ — այնտեղ, հոս.

հոսիկ — հոս + իկ — այնտեղ, հոս.

հոսիկ — հոս + իկ — այնտեղ, հոս.

հոսիկ — հոս + իկ — այնտեղ, հոս.

հոսիկ — հոս + իկ — այնտեղ, հոս.

հոսիկ — հոս + իկ — այնտեղ, հոս.

հոսիկ — հոս + իկ — այնտեղ, հոս.

հոսիկ — հոս + իկ — այնտեղ, հոս.

հոսիկ — հոս + իկ — այնտեղ, հոս.

հոր — մանուս գործելու մեքենայ. հոր
հոր՝ մեքենայով աշխատել:

հոփ, հոփփան, երեսական բառ՝ բար-
ձրացնելու համար գործածուած:

3.

ձագուկ — ձագ + ուկ — 1. որդի,
զաւակ (փաղաքական). 2. ձագ:

ձագտիր — ձագ + տիր — ձագեր, որ-
դիներ, զաւակներ. (որի յոգնակներտ մասնիկ է).
“Հա՛ն յ-որդի, հա՛նա՛ն յ-որդի, ք”

ձաղկնի — 1. զարնել, ծնծել. 2. բուրդը
կամ բամպակը փայտով ծնծել մաքրելու հա-
մար. 3. փայտով ծփելու առարկան զարնել
պատուղ վար թափելու համար. “Բա՛ն հո՛ւրդի”
հա՛ն յ-որդի հա՛ն, “յ-որդի”-զի՛նք ք-ոգի ք-ոգի
“ա՛ն ի-որդի հո՛ւրդի ք-ոգի”:

ձաղկիկ — 1. ձաղկելու համար երկար
բարաքփայտ. 2. ալարանութեամբ՝ երկայնա-
հասակ մորդ կամ կին:

ձանդուտալ — բաւել, բաւականալ, հե-
րիքնալ. “յ-որդի հա՛ն” բառ է:

ձաննի — ձեռնել — 1. ձեռքով
գողել, ձեռք տալ. 2. բան մը սկսել:

ձիգ — մամուր, պինտ, բարձր. իսկ (թոյլ)
հակադարձն է:

ձիգցնել — մամրացնել, պնդացնել. իսկ-
նելու հակադարձն:

ձիկ — տեսակ մը բոցի հիւթէ պա-
տրաստուած՝ ձերմակ՝ անհամ բան զոր պահելի
եւ ծովի օրերը կը ծամեն շարունակ՝ առտուընէ
մինչեւ երեկոյ:

ձիման — ձեռն:

ձոն խաղալ — ձիւնի հետ խաղալ: ձիւնի
գնդակներով իրարու զարնել. յոն — ձիւն:

4.

ժաթել — 1. աւել (նախատական). 2.
պայթել. “Ինչո՞ւ հո՞ւրդի ինչո՞ւ հո՞ւրդի”

ժաղ — 1. հիւսիսու համար փոքր եր-
կամէ շէշեր կամ ցարկներ. 2. ճախարակի եր-
կամէ այն ցարկը, որուն վրայ Գ-ժաղի կ'առնու-
նեն մանուկը շէշելու համար. 3. պատգարակ
մեռել փախադրելու համար:

ժաղիստ — ձագ + փայտ. — մեռել
փախադրելու պատգարակ:

ժանկել, ժանկոտել — ձանկերով
բիծեր ընել:

ժանժոտ — ձանձ + ոտ — ձեռնաբոս:
ժար — միշտ, ելք, ջանք:

ձերմկոց — հաւթի ձերմակ մատը:
ձլալ, ձլձլալ — անխորժ ձայներ
հանել. տառապիլ:

ձկմել — ոտքի կամ բեռան տակ տորթել
“ոտքի ձկմել”:

ձրզ — կրակ (մանական բառ):

ձրնձրդուկ — ձեռնուկ:

ձրվալ, ձրվձրվալ — թռչնոց ձագե-
րու եւ կորք թռչուններու ձիւն ձիւն ընելը:

ձիծի — ձիւն, որդ. “Ինչո՞ւ հո՞ւրդի”
ձիւն ինչ:

ձին — դեւ, սատանայ. երեւակայական
միտասկար էակ:

ձիւնել — ձել, ձայն բարձրացնել.
օգնութեան կանչել. կայ նաեւ ձել:

ձիւ — ոտք. “ձիւն” ինչ. ձիւն է լուր:

ձիւ — ձիւն. — ձայն. Գիւնն էլ՝ ձայն
է հանել:

ձկութ — ձկնութ — ձեռքի կամ ոտքի
ձկնութ, (ամենաբարակ) մատը:

ձղակտոր — կտոր կտոր եղած. սպա-
սուածին ձիւն հակառակ:

ձղել — պատուել. երկու մասի բաժնել:
ձմնու — թմբի նոր եւ տար հացը

իւղի մէջ փշրելով պատրաստուած կերա-
կուր մը:

ձմալ ձմալ, ձմալտալ — ջրի մէջ
լողացած ժամանակ ձեռներով կամ ոտներով

ջրին զարնելով ձայն հանել:
ձմրել կամ ձմրթել — ձեռաց մէջ

տորթելով ունչացնել մի բան:
ձնկիկ — բոժոժ:

ձնկտալ կամ ձնկտալ — բոժոժի
հանած ձայն:

ձնկտալ — կանչել, աղաղակել. օգ-
նութեան կանչել:

ձոթ — ծայր. սահման. սկիզբ. “Ինչո՞ւ
հո՞ւրդի”

ձոնձի — հաւերը կանչելու համար
բացագանձութիւն:

ձպուռ — աչաց բիծ. ձպուռութիւն:

ձոնիկ — 1. քիչ վազող՝ հոսող ջուր.
2. քիչ վազող նոսր խլիք. “Ինչո՞ւ հո՞ւրդի”

ձոնկալ — ջրին երթալով նուազել.
“Ինչո՞ւ հո՞ւրդի”

ձոնալ կամ ձոնալ — ջուրի հոսած
ժամանակ հանած ձայն:

ձոնալ — բիծ. ձպուռութիւն ունե-
ցող աչք:

Ճվռտաղ — ճախառն բարձր ձայներ
հանել:

Ճրագու — ճարպ, եղի, ոչխարի, կովու,
այծի փորեն ելած ճարպը:

ճ.

Ճալէզ — քաղցրեղէն ջրալի զոր թթի
կամ խաղողի շիւճով եւ ալիւրով կ'եփեն:

Ճախաթ — երկար մետաղեայ ճաղ՝ ու
րուն մէկ կողմը ծակ մը կը գտնուի. ասով կը
կարեն խոշոր եւ կոշտ բաները. խոշոր ասեղ:

Ճախթուն — մախ + ասուն = մահ +
ասուն — ասուն՝ որուն մէջ մէկը մեռած է՝ մահ
պատահած է. "հոգեւ ճախթեւ" մօտեւս կե-
լեւ չէ. երբ մէկը մեռի, բայց ազգական-
ները, զրացիները եւ բարեկամները (կիները)
կը հաւաքուին հանգուցելոյն ասն մէջ՝ անոր
ողջ ազգականներուն բողբոսքը եւ "ճախթու"
կէն, այսինքն կու լան, շատ անգամ հանգու-
ցելոյն վրայ հայերեն կամ թուրքերեն լան-
գաւոր խօսքեր արտասանելով՝ որոց նպատակն
է ուրիշները լաւաւ զգուհել: Բարձր ձայնով՝
ահ, ահ, ըհ, ըհ ընելով եւ այլեւայլ գովա-
սանքներ ըսելով երեք օր (արարողական ժամա-
նակամիջոց), երբեմն ասելով, կու լան ու կու լան:
Ճախիլ — մոխիլ. — կրակին թողած
փոշին. մոխիլ:

Ճակարթ — ասքցուած կաթին մէջ
զորան մածունը:

Ճակրթել — մակարթ գնել կաթի մէջ.
կաթը մածուն լինելու համար պատրաստել:

Ճաղմաղ — մոխրախառն կրակ. ասանց
բոցի կրակ:

Ճաղուք — ս եւ է բան մաղելէն յետոյ
մաղի մէջ մնացած խաշտ:

Ճամուռ — մորմնի. վայրի թուփ:

Ճամուխ — կաղնինէն քիչ մեծ գեղին
եւ սալորի նման պտուղ մը. ճախ (ծառ):

Ճամա — դայեակ. "քն" ճամ մը կ'անու-
նուրէր լուրջերս չէ:

Ճամալըծիկ — խրտափելակ մը զոր
պատանները կը շինեն հին ու մին լաթերով
եւ ամառ ժամանակ երբ անձրեւ չի տեղար,
զայն փողոց փողոց կը պատցնեն գոռալով:

"Մոմ-լիթի ճամ" խոսք:

Ալահուր եւ լուրջ խոսք:

Ճի: Ալահուր Ճի:

Խոսքի իւր պէր ԳՅԷ:

կը կարեն թէ այս ցոյցով Աստուած մէ անձրեւ
կը ստանան:

Ճաննել — 1. բուրդ եւն մաննել. 2.
կզկել (կնկել) թել:

Ճաննէլ — մանիլ — ճախարակի այն
մասը ուրիշ բաներով շարժման մէջ կը գնեն
զայն:

Ճանկաղ — մանգաղ — խոտ կտրելու
համար կեն գտնաւոր:

Ճաննաւոր — գարնանի վրայ փաթ-
թուած եւ գործելու պատրաստ մանած:

Ճանսուրա — գարնանի որուն վրայ
մանած լեցուած է ճախարակի միջոցով:

Ճանսոր — մանր — փոքր, պզտիկ:

Ճանսորտիկ — ասելի փոքր:

Ճաշիկ (= թք. մաշ) — անեղիք:

Ճաշուք — բանի մը մաշած՝ եւ իրմէ
զատուած (գետինն ինկած կամ կորուսած) մասը:

Ճաշք — մաշկ — հաւեւու կիսած հաւ-
կիթը:

Ճմռոն — 1. մեռն. 2. մկրտութիւն:

Ճմտաղ — պղտոր կամ բրինձէ փիլաւ,
որուն վրայ միւս կ'աւելցնեն ու եփելուցն զուր
տանելով՝ ասճարեն դուրս ելողին ափսն մը
լեցուցած կու տուն օր տուն տանի:

Ճմտնել — 1. մատով գպշիլ. 2. մասը
բանի մը մէջ թաթխել եւ լգել:

Ճմտնի — մատանի:

Ճմտող — մատող. կանաչ, դեռատի:

Ճմրդիտ — մարգարտ:

Ճմրթ միւրթ, Ճմրթ մարթասան —
մարգ. "Ճմրթ մարթ չէլէր չէլ". "Ճմրթ մարթասան
չէ գետ":

Ճմրմաղ — ճերմակ եւ լայն սաւան զոր
կիները իրենց վրայ կ'առնեն տեղ մը գնացած
ժամանակ:

Ճմրմիւրթ — ուշքից գնալու վիճակ.
"Ճմրթ մարթ մը չէլէր", "Ճմրթի ճմրթ մարթիլ",
մարթիլ:

Ճմրուք — կարծր փայտի՝ երկու ծայրը
սուր գործիք մը, որուն մէջ կ'անցնեն "Ճմրուք
բա՛", "Ճմրթ" գործելու համար:

Ճմրթ ուն — C'est un péché. մեղք է.
ափսոս. "Ճմրթի չէլէր" — մեղք անի:

Ճմրդմիմ — մեղումամոմ — մեղքէն
հանուած մոմը:

Ճմրգալ — ցաւիլ:

Ճիլի — գամ, բեւեռ. **Ճիլիսել**, **գամիլ**,
բեւեռել:

Ճիլնաղ — լուսախառն մուր:

Ճիլնալ — ասեակ մը աստեղէն զգեստ,
որուն առջեւ բաց է՝ երկու թեւերով եւ օր

միայն մինչև կողերը կ'իջայ. կ'ըստի նաեւ
"սուր",

միշտ (արբերէն) = ծիրան:

միւսինդ = մուկն + դեւ — 1. տեսակ
մը գեղ, մուկերը թունաւորելու համար. 2.
տեսակ մը թռչն:

մտտուել — կեղտոտել, աղտոտել. 2.

քաքել:

մշտել — խցել, սուր բանով հրել.

մշտուող հրել:

մշտուիկ — փայտ, որուն մէկ ծայրը
երկաթէ ձաղ մը կայ, որով անասունները առաջ
կը վարեն:

մշլ մշլ, մշալ — խաղաղ եւ երջա-
նիկ քննալ:

միւթնուլուս = մութն + ու + լուս —

հագին թէ լոյս. "յոգան" մութնուլուսն հա-
մար էլնի + րէն:

միւտալ — 1. քթի տակէն ձայն հանել.

2. դժգոհ լինել:

միւմիալ — 1. թեթեւ ցաւ. 2. մեղալ:

միմիուր — նոյն քան մեմալ:

միմիալ — մոռնել, մոռնումներու մէջ

խորատուգոհի:

միմիուր — մառմանը, խորին մոռ-
նութիւնը:

միուր — մուր:

միւրիւ, միւրտիւ, — աւուրիւ, ապականիւ,

գէշ հոտ բուրիւ:

(Մեջեւէլ էւլ-Եփ-Եփ)

ՄԵՋԵՎ Ե. ԴԱՅԻՆ-ԱՅԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՈՐՈՐԴՆԵՐԻՆ ԵՐԵՎԱՆԻ ԲԵՐԼԻՆԻ

ԼԵՄԸՆ ԳԻՏԱԿԱՆԸՆԸ

ՏԵՂԵՎԱՆԻ Գ. Փ. ԼԵՄԱՆԻ

(Ընդունուած է Միւլ-Եփ)

Բաց աստի զուտ ասորեանան ծագ-
մամբ ալ կարեւոր գիւտեր եղած են: Յիշելու
է նաեւ այն արձանագրութիւնը, զոր Տիգրէս-
պիտեան Մ. կանգնած է Մալազկերտի դաշտին
մէջ՝ Նայիրի միացեալ իշխանաց վրայ տարած
յաղթութենէ մ'ետքն, եւ որ այժմ Գոնջալու
գեղին քով կը գտնուի: Տիգրէսպիտեան հոտ
կ'անուանէ ինք զինքն նուաճող Նայիրի-աշխար-
հաց՝ ճուճի աշխարհէն մինչև Գայտանի եւ

մինչև ցմեմ (այսինքն՝ միջերկրական) ծով, այս-
պէս՝ kāsīd māti Nairi istu (māti) Tu-um-
mi a[di] māti Da-i-a-ni kāsīd... adi
tamdi rabiti (գրուած՝ A. AB. BA. GAL. LA.)
Չայնական գրութեամբն Tu-um-mi անուան
կ'իմանանք որ յաճախ գտնուած եւ մինչև այժմ
Nim-mi կարդացուած աշխարհը պէտք է՝ ճուճի,
կարգալ, վասն զի մինչեւն ձայնանիշը թէ nim
եւ թէ tum հնչումն ունի: Եսոր մտադիր ըրա-
ղիս Մարտիկիան Շտրէք (M. Streck.) Եսա ար-
ձանագրութեան գիւտը հաճախական հաստա-
տութիւն մ'եղաւ Բէլքի կարծեաց, զոր յայտ-
նած էր ուղեւորութիւնը սկսելէն յառաջ, թէ
Տիգրէսպիտեանի եւ Նայիրի երկրներուն իշ-
խանաց մէջ արուած ճակատք պատահած ըլլա-
լու է Մալազկերտի դաշտին վրայ: Արձանա-
գրութիւնն այլեւայլ կողմանէ ազգակցութիւն
մը կը ցուցնէ Տիգրէսպիտեանի Ա. այն արձա-
նագրին հետ, որ Մերենեհ-տիէ՝ "սինապեր
քարալիւն", Ելքին վրայ կը գտնուի: Ինչէն տեղ-
ւոյ մօտ գտնուող այս քարալիւն այնքալ, զոր
կտարեցի վերը համապատասխան ասան-
նին կտարած ուղեւորութեան ասին,՝ ար-
գէն յառաջընէ որդուած էր ուղեւորութեան
ծրագրին ընդարձակելու ժամանակ: Այցելու-
թեամբս ձեռք բերինք անյուսակի արգիւնքներ
այլեւայլ ուղղութեամբ:

Մինչև հիմայ գերմանացի ճարտարագէտ
Սեստէրի (Sester) ասան կաղապարին համեմատ՝
զոր հրատարակեց Շրադեր (Schradler, Die
Keilinschriften am Eingang der Quellgrotte
des Sebenehu), կ'ընդունուէր թէ այլին մուրը
գտնուած արձանագրութիւնք ըլլան՝ հոտ մը
Տիգրէսպիտեանի վրայ, հոտ մը՝ Տիգրէս-
նիւրի Բ, եւ հոտ մ'իւր որդւոյն՝ Եսորման-
րալիւ Բ, եւ հոտ մ'ալ Սաղմանասարայ Բ՝
որդւոյն Եսորմանիւրալայ: Սակայն իրականա-
պէս այլազգ դաշտ եւ իրերը՝ Եսորման-
րաց ի Տիգրէսպիտեանի վրայ մէկ արձանագրու-
թիւնէն՝ իմն երկու արձանագրիւնը Սաղման-
ասարայ Բ, եւ ասանց վրայ ունեցնելու է ուրիշ
ժայռի մը մէջ ունիլ բարձրագիւր եղող քա-
րալիւն մը մուրքին վրայ երկու արձանագրու-
թիւններ ալ նոյն Սաղմանասարայ Բ, մէկը

1 Տեւ իմ բարձրագիւր ի գիրն Sitzungs-
Akad. d. Wiss. 1899, p. 747. — Verh. d. Berl. anthrop.
Ges. 1899 Գալիւ, 2-րդ. — Verh. d. Orientalistencon-
gresses in Rom, Mittheilungen d. Hamburger geogr.
Ges. (Reisebrief Nr. 8.)

2 Բէլք որ արգիւն էր մասնակցելու այս ուղե-
ւորութեան, յետոյ կտարեց նոյնը՝ նոյն տարու
զօհանմանին: